

УДК 338.2:338.43:338.435
JEL: Q10, Q14, R11

Анна Алієва
Миколаївський національний аграрний університет
Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

У статті визначено та обґрунтовано пріоритетні напрями державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій. Проаналізовано основні інструменти й рівні регулювання розвитку сільських територій. Наведено перелік міжнародних фондів, які сприяють соціальному та економічному розвитку сільських територій України.

Ключові слова: державне регулювання, сільські території, соціально-економічний розвиток, соціальна інфраструктура, міжнародні фонди.

Анна Алиева
Николаевский национальный аграрный университет
Украина

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В УКРАИНЕ

В статье определены и обоснованы приоритетные направления государственного регулирования социально-экономического развития сельских территорий. Проанализированы основные инструменты регулирования развития сельских территорий. Приведен перечень международных фондов, которые способствуют социальному и экономическому развитию сельским территориям Украины.

Ключевые слова: государственное регулирование, сельские территории, социально-экономическое развитие, социальная инфраструктура, международные фонды.

Anna Alieva
Mykolaiv national agrarian University
Ukraine

STATE REGULATION OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN UKRAINE

In the article defined and justified priority directions of state regulation of social and economic development of rural areas. Proved that the socio-economic development of rural areas is an important component of social and regional public policy. Found that state regulation of socio-economic development of rural areas is at four levels: national, regional, local and grassroots. The basic tools of regulation of rural development are analyzed. It was determined that today; one of the effective methods of state regulation of rural development is to finance social infrastructure

settlements. But every year more and more complicated operation of village councils along with deficit of local budgets. This is why rural communities offer the use of the grant funding. The list of international funds that promote social and economic development of rural areas of Ukraine.

Key words: government regulation, rural areas, socio-economic development, social infrastructure, international funds.

Постановка проблеми. Процес ринкової трансформації економіки висунув на перше місце перед Україною проблему вибору ефективних напрямів та інструментів забезпечення розвитку сільських територій. Одним із найголовніших напрямів є державне регулювання, за допомогою якого апробують й удосконалюють механізми забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних і методологічних положень розвитку сільських територій було здійснено М. П. Бутком [1], О. М. Гаркушею [2], А. В. Ключник [3], В. С. Поворозником [9], П. С. Шилепницьким [9] та іншими. Проте й досі залишаються невирішеними питання, які стосуються державного регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій.

Мета статті – дослідити особливості інструментів державного регулювання розвитку сільських територій та основні напрями їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині однією з головних причин кризи українського села є втрата керованості з боку держави процесами його соціально-економічного розвитку. Найважливішою передумовою подолання кризових явищ є створення ефективної системи державного регулювання в аграрному секторі України. Так, на думку О. М. Гаркуші, державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій є сукупністю видів і способів дій суб'єкта регулювання, які ґрунтуються на базових принципах і реалізації функцій, забезпечуючи із використанням певних форм, методів і способів досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч [2, с. 178]. Державне регулювання розвитку сільських територій відбувається на чотирьох рівнях: державному, регіональному, місцевому та низовому (рис. 1). Так, на державному рівні регулювання розвитку сільських територій будується на основі вдосконалення міжбюджетних відносин за допомогою технології бюджетно-податкових повноважень, які засновані на довгострокових нормативах і враховують інтереси місцевого й регіонального розвитку. На регіональному рівні – здійснення моніторингу соціально-економічного розвитку сільських територій, реалізація заходів адресної державної підтримки розвитку сільських територій з боку регіональної влади, зокрема з використанням трансфертів і дотацій. На місцевому та низовому рівні – розробка і реалізація програм розвитку сільських територій з урахуванням перспективних інтересів місцевого співтовариства [1, с. 38].

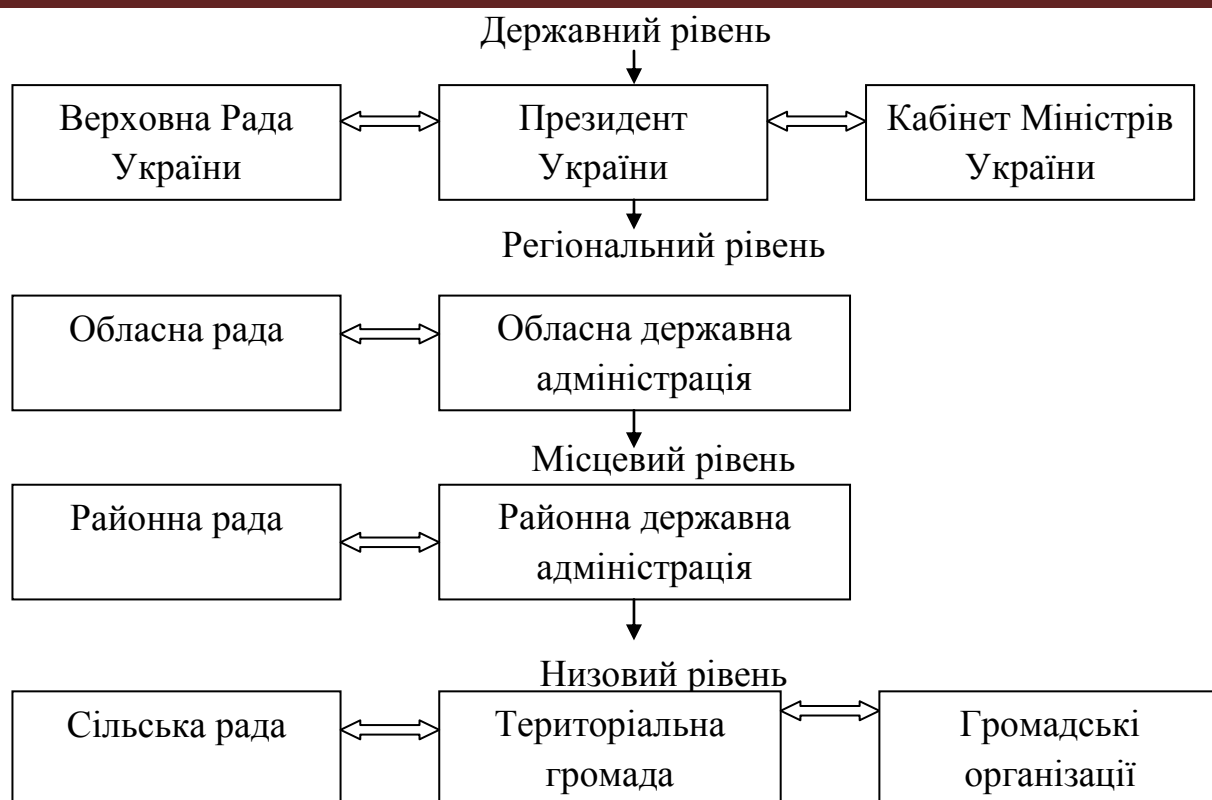

Рис. 1. Ієрархія органів регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій

Джерело: власна розробка автора

Регулювання розвитку сільських територій в Україні здійснюють за допомогою: законів України, передбачених законодавством актів, які видають державні органи в межах їх компетенції; економічних заходів оперативного регулювання у межах чинного законодавства; рішень недержавних органів управління, які приймають за їх статутними документами в межах законів України; угод, що укладають між суб'єктами господарювання сільських територій.

Головні інструменти регулювання розвитку сільських територій можна умовно розділити на три групи:

➤ акти, у яких закріплені основні засади функціонування сільських територій, зокрема Конституція України, Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», «Про фермерське господарство», «Про особисте селянське господарство», «Про основні засади державної аграрної політики на 2015р.», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві»;

➤ документи стратегічного характеру, що складаються з відповідних програм, концепцій, у яких визначено основні засади організації і напрями розвитку сільських територій. Їх розробляють на макро- і мезорівнях. До найголовніших належать такі: Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки, Стратегія сталого

розвитку «Україна–2020», Концепція розвитку сільських територій до 2025 року, Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року;

➤ акти щодо поточних операцій. Це найбільш чисельна група нормативних документів, що регламентують широке коло відносин. Їх розробляють на всіх рівнях управління розвитком сільських територій.

Із вищезазначеного слід звернути увагу на те, що лівова частка серед інструментів регулювання розвитку сільських територій належить документам стратегічного характеру, тому проаналізуємо основні з них.

Особливе значення для розвитку сільських територій України має розроблена Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки [6], метою якої є підвищення конкурентоздатності сільського господарства та сприяння розвитку сільських територій. Що ж стосується сільських територій, то планується реалізувати заходи, спрямовані на підтримку фермерських господарств на основі розвитку нішових ринків, диверсифікації видів діяльності на селі, включно із зеленим туризмом, виробництвом непродовольчих товарів і покращення якості життя в сільській місцевості з одночасним сприянням розвитку місцевого самоврядування та сільських громад.

З метою впровадження в Україні європейських стандартів життя та виходу України на провідні позиції у світі в січні 2015 року Указом Президента схвалено та затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» [4]. Ця стратегія діє за чотирма векторами: вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності та вектор гордості. Основою стратегії є вектор розвитку, у межах якого передбачено проведення таких головних реформ, як дерегуляція та розвиток підприємництва; програма розвитку малого та середнього бізнесу; реформа сільського господарства та рибальства; земельна реформа та реформа житлово-комунального господарства. Головною передумовою реалізації вищезазначеної стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом і громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності.

Варто зазначити, що наразі уряд узгодив проект «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій до 2025 року» [5], метою якої є створення умов для комплексного розвитку багатofункціонального сільського господарства і села в інтересах суспільства, що передбачає раціональне формування конкурентоспроможного багатогалузевого та багатокладного сільського господарства, диверсифікованої сільської економіки. Ця Концепція передбачає стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення (зелений (сільський) туризм, промисли і ремесла, послуги), механізми впливу громадського самоуправління та регіонального саморегулювання на соціально-економічні складові життєдіяльності громад і територій. Реалізувати концепцію Міністерство аграрної політики та продовольства України пропонує за такими напрямками:

- підвищення рівня якості життя сільського населення;
- охорона та збереження природних ресурсів у сільській місцевості;
- розвиток економіки села;
- удосконалення системи управління сільськими територіями;
- освіта й інформаційно-консультаційне забезпечення.

Разом з вищезазначеною Концепцією урядом у квітні 2015 р. було узгоджено Концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [7]. Ця програма спрямована на створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектора, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією та промисловості сільськогосподарською сировиною, виробництво продукції з високою доданою вартістю, нарощування обсягу продажу на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

Необхідно вказати, що стосується регіонального розвитку, то Кабінет Міністрів України затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року [8], стратегічною метою якої є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України з метою забезпечення соціальної й економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних й інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Слід зазначити, що впровадження сучасної ринкової системи державної підтримки сільського господарства та сільських територій сприятиме створенню балансу державного впливу на сільських територіях. Політика розвитку агропромислового виробництва має стати складовою частиною політики сільського розвитку, а не навпаки.

На сучасному етапі одним з ефективних способів державного регулювання розвитку сільських територій є фінансування соціальної інфраструктури населених пунктів [3]. Основними джерелами фінансування функціонування соціальної інфраструктури на сільських територіях є державний, обласний і районний бюджети, добровільні внески громадян і позабюджетні надходження. Разом з тим, головна роль у формуванні фінансових ресурсів на утримання соціальної інфраструктури більшою мірою відводиться місцевим бюджетам. Коштів місцевих бюджетів недостатньо навіть для простого відтворення соціальної інфраструктури села. Слід указати, що кошти місцевих бюджетів формуються, у першу чергу, за рахунок місцевих податків і зборів, які сплачують підприємства, розташовані на території відповідної територіальної одиниці. Бюджети сільських рад залежать, насамперед, від рівня економічного розвитку та величини внесків аграрних підприємств, фінансовий стан яких забезпечує дуже низьку наповнюваність місцевих бюджетів.

Щорічно дедалі більше спостерігаються ускладнення щодо

функціонування сільських рад поряд із дефіцитом місцевих бюджетів. Саме тому сільським громадам ми пропонуємо використовувати можливості грантового фінансування, передусім від європейських донорів. За сучасних умов найпоширенішими джерелами одержання грантів на забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні є такі [9]:

➤ Міжнародний Вишеградський фонд. Мета фонду – сприяти та просувати розвиток тісної співпраці між громадянами й інституціями регіону, а також між країнами Вишеградської групи (Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина) й іншими країнами, особливо Західних Балкан і держав Східного партнерства (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна). Реалізація можлива через грантову підтримку спільних культурних, наукових та освітніх проєктів, молодіжних обмінів, транскордонних проєктів і просування туризму, а також через програми індивідуальної мобільності;

➤ Шведська міжнародна агенція розвитку (SIDA) є урядовою організацією і представлена окремим відділом у посольстві Швеції в Україні. Щорічно SIDA забезпечує більш 6000 вкладів. Ці вклади здійснюють у таких сферах: освіта, охорона здоров'я, підтримка малого бізнесу, житлова сфера, комунальне господарство, правові норми, дослідження, інфраструктура, трудові угоди. Значну частину також направляють на надання екстреної допомоги людям, які опинилися в умовах війни або зазнали інших катаклізм. SIDA також працює з позиками, націленими на сталий розвиток з урахуванням довкілля, тобто «позики довкілля». Ці кредити початково націлені на покращення енергоефективності та відновлювальної енергії, водопостачання, каналізацію та сферу транспорту;

➤ Фінський фонд місцевого співробітництва – спрямований на підтримку ініціатив місцевих неурядових організацій (НУО), науки і технологій суспільства, університетів й інших навчальних і науково-дослідних інститутів, незалежних ЗМІ, громадських адміністрацій і культурних закладів, торгових палат, організацій, що сприяють експорту й інвестиціям, підприємствам, організаціям ринку праці й іншим установам, таким як фундації, релігійні громади або урядові установи, які прагнуть просувати свої цілі, громадські організації та регіональні установи;

➤ Польсько-українська фундація співпраці (ПАУСІ). Місією фундації є розвиток спроможності України щодо інтеграції до європейських і євроатлантичних структур через запровадження європейського та, зокрема, польського досвіду в Україні, а також інтенсивний транскордонний обмін знаннями та досвідом у ключових сферах, що впливають на розвиток людського капіталу та формування громадянського суспільства. Діяльність фундації також спрямована на залучення України до активної підтримки демократичних процесів у сусідніх державах – Білорусі, Молдові та Росії;

➤ Європейський фонд розвитку українського села. Мета фонду – соціально-економічне відродження сільської місцевості України як одна з передумов її успішного просування до Європейського співтовариства. Основне

завдання – соціальне відродження сільської місцевості, подолання бідності селян, поступове наближення умов життя до рівня економічно розвинутих країн;

➤ Карпатський фонд – унікальна транскордонна регіональна фундація, яка надає гранти й технічну допомогу громадським організаціям та органам місцевого самоврядування, зокрема, у сфері міжрегіональної та транскордонної співпраці, економічного розвитку та соціальних послуг. Метою Карпатського фонду є формування добросусідських відносин, соціальної стабільності і сприяння економічному прогресу на прикордонних територіях України, Угорщини, Румунії, Польщі, Словаччини;

➤ Німецьке товариство міжнародного співробітництва. Мета його в Україні – сприяти міжнародній співпраці для сталого розвитку та проведення міжнародної освітньої роботи. У його рамках діє програма з перепідготовки управлінських кадрів, що є вдалим інструментом для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;

➤ Фонд Східна Європа, місія якого – сприяти соціальному й економічному розвитку України, мобілізуючи ресурси, зміцнюючи громади та підтримуючи партнерство громади, влади та бізнесу;

➤ Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (ДСШЕП) – це експертний центр федерального уряду з усіх ключових питань стосовно економічної політики. Його метою є забезпечення сталого економічного зростання шляхом упровадження необхідних законодавчих, економічних і політичних умов;

➤ Швейцарська агенція розвитку та співробітництва. Агенція працює за чотирма напрямками: регіональне співробітництво, гуманітарна допомога, яку надають як безпосередньо під час стихійних лих і збройних конфліктів, так і через кадрову та фінансову підтримку партнерських організацій, які надають гуманітарну допомогу, економічна та політична підтримка.

Висновки. Соціально-економічний розвиток сільських територій є важливою складовою частиною соціальної та регіональної державної політики. У сучасних економічних умовах він має базуватися на нових засадах організаційного забезпечення та фінансування, зокрема грантового. Необхідно визначити пріоритети державного регулювання, зокрема підтримки комплексного розвитку сільських територій, виходячи з соціальних потреб сільського населення. Забезпечення та впровадження напрямів державного регулювання сталого розвитку сільських територій можливо за умов участі та співробітництва підприємницьких структур, органів державного та місцевого управління та громадськості.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Державне регулювання як інструмент підвищення спроможності регіонів / М. П. Бутко // Економіка України. – 2007. – С. 36–44.
2. Гаркуша О. М. Державне регулювання розвитку сільських територій / О. М. Гаркуша // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – № 2. –

C. 178–180.

3. Ключник А. В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України / А. В. Ключник. – Миколаїв, 2011. – 468 с.

4. Комплексна стратегія сталого розвитку «Україна–2020» [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

5. Концепція розвитку сільських територій на період до 2025 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995/2015 від 23.09.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80>.

6. Комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на період 2015–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.

7. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16822>.

8. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Постанова КМУ № 385/2014 від 06.08.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

9. Шилепницький П. Де знайти гроші сільським громадам: перспективи і можливості фінансування міжнародними донорами / П. Шилепницький, В. Поворозник. – К., 2015. – 52 с.

References

1. Butko, M. P. (2007) State regulation as a tool for increasing regional competitiveness, *Ekonomika Ukrainy*, pp. 36-44.

2. Harkusha, O. M (2014) State regulation of rural development, *Visnyk Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol.2, pp. 178–180.

3. Kliuchnyk, A. V. (2011), *Formuvannia ta rozvytok ekonomichnoho potentsialu silskykh terytorii Ukrainy* [Formation and development of the economic potential of rural Ukraine], Mykolayiv, Ukraine.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Strategy Ukraine 2020, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), the Concept of development of rural areas by 2025, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995-2015>.

6. The Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2016), The only comprehensive strategy for the development of agriculture and rural areas in 2015-2020 years, available at: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.

7. The Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2016), Concept State target program for the development of the agricultural sector economy for the period 2020, available at: <http://minagro.gov.ua/node/16822>.

8. The Kabinet Ministriv Ukraine (2016), State Regional Development Strategy for the period 2020, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014>.

9. Shylepnytskyi, P. and Povoroznyk, V. (2015), *De znaity hroshi silskym hromadam: perspektyvy i mozhlyvosti finansuvannia mizhnarodnymy donoramy* [Where to find money to rural communities, prospects and opportunities international donor funding], Kiev, Ukraine.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Алієва А. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні [Електронний ресурс] / А. Алієва // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2016. – Vol. 2. – No. 1. – С. 12–20. – Режим доступу : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Alieva, A. (2016), State regulation of social and economic development of rural areas in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 2, no. 1, available at: www.are-journal.com.